

TEMATSKA POT NA SVOJI ZEMLJI

Strokovna ekskurzija, Baška grapa, 5. oktober 2013

Strokovna ekskurzija po Tematski poti Na svoji zemlji je bila uvodni dogodek posveta Interpretacije kulturne dediščine, ki ga je Slovensko etnološko društvo pripravilo 18. in 19. oktobra 2013 v Ljubljani. Sprva je bila predvidena na soboto po posvetu, zaradi množice referatov pa se je posvet raztegnil na dva dni, zato sem kot pobudnica ekskurzije predlagala, da člani SED Baško grapo obiščejo na dan Praznika slovenskega filma, ki smo ga posvetili 65-letnici filma Na svoji zemlji. Poročilo sem zapisala v dramatičnem sedanjiku, ker sem še vedno pod vtisom pestrega dogajanja.

V soboto, 5. oktobra 2013, se etnologi in ljubitelji na Grahovo ob Bači pripeljejo po planu in si v okrepčevalnici Pri Brišarju, kjer je tudi ena od dveh medijskih točk Tematske poti, privežejo dušo in prelistajo *Mladino*, v kateri Marcel Štefančič jr. v svojem značilnem velikopoteznem slogu Baško grapo razglasi kar za slovenski Hollywood. Pozdravi nas Stanko Šorli, predsednik Krajevne skupnosti Grahovo ob Bači, nato pa na poti do Tematske sobe srečamo še vodiča Verija Krajnika s skupino tridesetih radovednežev, ki so se nabrali z vseh vetrov.

Po kratkem uvodu v Tematski sobi v Domu krajanov ugotovimo, da večina prisotnih film pozna, mladina pod trideset pa ne, ker v samostojni Sloveniji učenci osnovnih in srednjih šol niso bili več deležni obveznih ogledov osvobodilnega filma. Ogledamo si tri najbolj značilne odlomke, da bodo tudi njim razumljive tematske table, ki se navezujejo nanje: uvodnega s prvimi slovenskimi filmskimi besedami *Stane, glej jo, našo grapo*, odlomek *Kapitulacija*, ki je bil posnet prav pod Domom krajanov in s katerim je povezan eden redkih razstavljenih predmetov, napisna tabla Carabinieri reali (Orožniki kraljevine Italije), ter antologijski prizor *Sezula se bom, ker grem poslednjič po naši zemlji*. Sedmim prizorom je posvečenih sedem tematskih tabel na točkah, kjer so bili posneti. Usmerjanje pogledov je ena bistvenih nalog tabel skupaj z razlagami, zakaj so se mnoge lokacije v 65 letih precej spremenile (potres leta 1976, popotresna obnova, novogradnje, opuščanje polj, zaraščanje).

Zdaj je verjetno že očitno, da podpisana dediščino igranega filma pojmem zelo široko, saj vanjo poleg filma in dokumentov o njem prištevam tudi dokumentarne in etnološke vidike igranega filma (vloga lokalne skupnosti ob nastajanju filma, njen odnos do filma, negovanje spomina). Šest točk v obeh vaseh si ogledamo med zložitnim sprehodom od Grahovega ob Bači do Koritnice, kjer se povzpemo po strmi, s kamni tlakovani poti. Pri točki *Sezula se bom, ker grem poslednjič po naši zemlji* (ta prizor je bil posnet v središču Koritnice, na ozkem trgu, ki se ni veliko spremenil) naletimo na gospo Mari Florjančič in jo povprašamo, kako je bilo leta 1947 in 1948, ko je bila tukaj filmska ekipa. Belolasa gospa je bila takrat stara osemnajst let: »Vsi smo bili kot ena velika družina. Lepo je bilo, no, pa tudi težko, ko smo snemali streljanje talcev; to smo par let prej vse doživeli med vojno, takrat je bilo pa hudo.« Spominja se, kako so igralci z

novo zašitimi »kmečkimi« oblačili šli k vaščanom podobne rasti in starosti, da bi jih zamenjali za njihove ponošene predpasnike in bluže, zakrpane hlače in zdelane *reklce*. Marjetka Balkovec Debevec takoj izkoristi priložnost in gospo vpraša, če so imeli v italijanskih šolah kakšne posebne uniforme. Med njunim klepetom Miro Slana omeni *šnopček* in bližnji sosed ga takoj prinese ter ponudi naši skupini in vsem drugim pohodnikom po Tematski poti.

Začenja pršeti, zato se z voznikom avtobusa dogovorimo, da nas pobere pri mostu na Koritnici in nas zapelje do najvišje točke *Stane, glej jo, našo Grapo*, ki res ponuja enak pogled, kot ga vidita Stane in Sova na začetku filma. Prijazni lastnik te parcele, ki je kot otrok spremljal snemanje prizorov na partizanski javki na Bukovem, je bil lani pozimi takoj pripravljen posekati kakih 30 dreves, da smo gozdu spet iztrgali razgled na obe vasi. Kosi- lo na turistični kmetiji Pri Flandru v Zakojci je dobro, domače, gostitelji pa tako zgovorni, da člani SED celo zamudijo nekaj prireditve.

Spodaj v dolini, na igrišču pod vasjo Grahovo ob Bači se že začena Praznik slovenskega filma. Pod velikim šotorom se nabere kakih 900 do 1000 ljudi, ki z dolgim aplavzom pozdravijo zvezde slovenskega filma. Povezovalka Špela Mrak uvodoma poja- sni, da praznujemo 65-letnico filma:

Režiser France Štiglic je vaščanom poleti 1947 in 1948 prikazoval filme, da bi razumeli filmski medij, zelo podrobno jim je tudi razložil, o čem bo govoril njihov film. Leta 1975 je Društvo slovenskih filmskih ustvarjalcev na Grahovem ob Bači postavilo spomenik snemanju filma. Na slavlju so poudarili, da gre za 30-letnico slovenske profesionalne kinematografije. Čas snemanja filma je ta prostor in te ljudi zaznamoval za vedno. Vaščani še po 65 letih zvesto negujejo spomin nanj. Lani ob tem času je bila odprta Tematska pot Na svoji zemlji, prva te vrste v Sloveniji, ki dediščino filma trajno vpiše v pokrajino Baške grape.

Poklon slovenskemu filmu nadaljuje pogovor, ki ga vodi Jožica Hafner, sodelavka Televizije Slovenija. Na oder povabi igralko Štefko Drolc (Tildica), igralca Aleksandra Valiča (belogardist) ter direktorja fotografije in montažerja filma Na svoji zemlji, Ivana Marinčka. Vsi so stari nad devetdeset let, vsi si že pomagajo s palico, spomin pa jim služi dobro in v Baško grapo se vedno radi vračajo. Jožica Hafner povabi še ustvarjalce novejšega filma Srečen za umret: igralko Mileno Zupančič (Melita), igralca Evgena Carja (Ivan) in direktorja fotografije, Simona Tanška. Vaščani so si film o upokojenemu Ivanu, ki se nejevoljno in resignirano odpravlja v dom upokojencev, kjer ga preseneti ljubezen, ogledali dan prej, drugi pa so film lahko videli naslednji dan v Kinogledališču v Tolminu. Pogovor razkrije značilnosti snemanja po drugi svetovni vojni: »nihče ni nič znal, vsi smo se šele učili, vsi smo bili zelo ponosni in počaščeni, da lahko sodelujemo pri prvem

* Nadja Valentinčič Furlan, univ. dipl. etnol. in kult. antrop., anglistka, muzejska svetovalka, Kustodiat za etnografski film, Slovenski etnografski muzej, 1000 Ljubljana, Metelkova 2, E-naslov: nadja.valenticic@etno-muzej.si

Udeleženci ekskurzije pred okrepčevalnico Pri Brišarju, kjer je umeščena medijska točka.

Foto: Miro Slana, Grahovo ob Bači, 5. 10. 2013

umetniškem filmu, in smo dali vse od sebe« in v sodobnem času. Pri obeh filmih sta režiserja veliko vlagala v dobro vzdušje na setu in oba sta v proces snemanja vključevala tudi ljudi iz okolja, so povedali ustvarjalci, in to se tudi začuti. Režiser Matevž Luzar je žal odsoten zaradi scenaristične delavnice na Poljskem, zapise pokojnega Franceta Štiglica o snemanju filma Na svoji zemlji pa lahko preberete na spletni strani (http://www.tpnasvo-jizemlji.si/_literatura.html), neke vrste spletnem almanahu filma Na svoji zemlji.

Podpisana predstavim rezultate razpisa Jaz na svoji zemlji, s katerim smo želeli ugotoviti, kaj mladim danes pomeni izraz »biti na svoji zemlji«. Prispeli so trije kratki filmi, dva igrana in en dokumentarni, treh avtorskih ekip v starostnem razponu od 12 do 28 let. Najmlajša avtorja, novomeška učenca, sta posnela film o deklici, ki hoče postati baletka, vendar jo oče sili, da trenira nogomet. Nazadnje se deklica postavi zase in očku reče, da je na svoji zemlji in da bo postala baletka. Film so objavljeni na podstrani Žetev (http://www.tpnasvoizemlji.si/_zetev.html).

Praznovanje 65-letnice filma Na svoji zemlji je zaključni dogodek dveletnega projekta Tematska pot Na svoji zemlji, ki ga

Kaj piše na tematski tabli Prižgi, prižgi pod Logarjevim mostom o miniranju proge?

Foto: Mojca Terceļ Otorepec, Grahovo ob Bači, 5. 10. 2013

financirata Evropski sklad za razvoj podeželja in Občina Tolmin. Zadnja je uradna nosilka projekta, Tematsko pot pa upravlja Društvo Baška dediščina. Organizatorji prireditve, delovna skupna za Tematsko pot, se zato s svečkami iz čebeljega voska v obliki miniaturne spomenika filmu Na svoji zemlji zahvalimo uradnim in številnim vsebinskim partnerjem, med katerimi so vse glavne nacionalne filmske ustanove, trije muzeji (Slovenski etnografski muzej, Tolminski muzej in Mestni muzej Idrija) ter vrsta izobraževalnih ustanov in lokalnih društev. Praznik slovenskega filma se nato prevesi v glasbeni del, ki se tudi navezuje na film Na svoji zemlji. Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič je namreč ustanovil Oskar Kjuder, ki je v filmu Na svoji zemlji igral partizana s harmoniko, da niti ne omenjamo, da se film Na svoji zemlji konča z osvoboditvijo Trsta. Pesem upora dvigne duha, obiskovalci ploskajo in prepevajo. Člani Slovenskega etnološkega društva se potem odpravijo proti Ljubljani, na Grahovem ob Bači pa še dolgo v noč odmeva pesem.